

Sygn. akt III CSK 329/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 marca 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

SSN Gerard Bieniek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa A. R.

przeciwko D.(...) S.A. w K. i Skarbowi Państwa - Ministrowi Skarbu Państwa

o zapłatę,

po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym w dniu 27 marca 2008 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 24 kwietnia 2007 r.,

sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną i odstępuje od obciążenia powódki kosztami postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 24.04.2007 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził od pozwanej „D.(...)” Spółki Akcyjnej na rzecz powódki A. R. kwotę 33.636,20 zł z odsetkami tytułem wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości, oddalił dalej idące powództwo w stosunku do tej Spółki, oddalił w całości powództwo wobec Skarbu Państwa i orzekł o kosztach postępowania.

W sprawie tej dokonano następujących ustaleń faktycznych:

Powódka A. R. wraz ze swoim rodzeństwem jest współwłaścicielką nieruchomości składającej się z działek nr (...) /3 o powierzchni 1176 m², nr (...) /3 o powierzchni 3875 m², nr (...) /7 o powierzchni 1 ha 62 a 70 m², nr (...) /1 o powierzchni 3 a 77 m² położonej w K. - objętej LWH (...) c.d. Księgi wieczystej nr (...) oraz działki nr (...) /2 o powierzchni 2843 m² objętej LWH nr (...) c.d. Księgi wieczystej nr (...) położonej w K.

Na nieruchomości tej matka powódki J. W. prowadziła przedsiębiorstwo „C.(...)”. W dniu 4 września 1953 roku zarządzeniem Ministra Przemysłu Drobego i Rzemiosła został ustanowiony zarząd przymusowy Państwa nad przedsiębiorstwem „C.(...)” - własność J. W. Zarząd ten został ustanowiony na podstawie przepisów dekretu z dnia 16 grudnia 1918 roku w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego. Przymusowy zarząd został powierzony (...) Zakładom Terenowego Przemysłu Materiałów Budowlanych w K. Zakłady te w dniu 15 maja 1956 roku przekazały zarząd Miejskim Zakładom Terenowym Przemysłu Materiałów Budowlanych, a te z kolei (...) Zakładom Terenowym Ceramiki Budowlanej w K.

W 1956 roku cegielnia przestała funkcjonować. Pismem z dnia 22 listopada 1956 roku mąż J. W. - S. S. zwrócił się do Ministra Przemysłu Drobego i Rzemiosła o zniesienie przymusowego zarządu. Jego wniosek nie został jednak uwzględniony.

W styczniu 1968 roku teren cegielni przejęty został przez Przedsiębiorstwo Techniczno- Handlowe Zmechanizowanego Sprzętu „E.(...)” na podstawie uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej.

W momencie przejęcia C.(...) w przymusowy zarząd państwowy na jej terenie istniał transport kolejką wąskotorową, znajdowały się wiaty z regałami drewnianymi przeznaczonymi do suszenia cegieł oraz trzy budynki mieszkalne. Cała nieruchomość była ogrodzona murem z cegły, stały stajnie na trzynaście koni, stodoła, kręgielnia, dwie szopy oraz piec z kominem. Większość tych zabudowań istniała w 1968 roku, to jest w momencie przejmowania cegielni przez przedsiębiorstwo „E.(...)” i była w dobrym stanie.

Budynki były dostosowywane do potrzeb kolejnych użytkowników, między innymi znajdowała się tam baza samochodowa, która została stworzona z istniejących budynków służących za garaże.

W 1969 roku przedsiębiorstwo „E.(...)” podjęło kroki celem ustalenia sytuacji prawnej cegielni. W marcu 1968 roku został opracowany projekt orzeczenia Ministra Handlu Wewnętrznego w sprawie stwierdzenia przejścia na własność Państwa

przedsiębiorstwa „C(...)”. Projekt ten został przesłany do uzgodnienia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w K.

W drodze połączenia przedsiębiorstw „A(...)” - powstałego z przedsiębiorstwa „E(...)” i „Z(...)” oraz Handlu Meblami, Handlu Artykułami Papierniczymi i Sportowymi „A(...)”. „J(...)” oraz „O(...)” zostało utworzone w dniu 9 czerwca 1976 roku przedsiębiorstwo państwowe Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego i Usług (WPHW). Utworzone przedsiębiorstwo WPHW objęło majątek dotychczasowych przedsiębiorstw, w tym teren cegielni i opłacało z tytułu użytkowania tego terenu opłaty na rzecz Wydziału Gospodarki Komunalnej Urzędu Miasta K.

W 1982 roku nastąpił podział przedsiębiorstwa państwowego WPHW na Przedsiębiorstwo „O(...)”, Przedsiębiorstwo Wyposażenia Mieszkań „D(...)” i Przedsiębiorstwo Handlu Artykułami Papierniczymi i Sportowymi „A(...)”. Teren cegielni został przekazany przedsiębiorstwu „D(...)”. Przedsiębiorstwo to miało ustalić z przedsiębiorstwem „A(...)” sposób korzystania z bazy transportowej znajdującej się na terenie cegielni. Na terenie bazy transportowej wydzielonej dla przedsiębiorstwa „A(...)” znajdowały się garaże, warsztaty, pomieszczenia biurowe i magazynowe na części samochodowe oraz myjnia samochodowa. Na podstawie uzgodnień pomiędzy tymi przedsiębiorstwami, przedsiębiorstwo „A(...)” korzystało z części terenu i pomieszczeń byłej cegielni i z tego tytułu uiszczało czynsz na rzecz Przedsiębiorstwa „D(...)”, które uiszczało opłaty na rzecz Wydziału Geodezji i Gospodarki Gruntami Urzędu Miasta K.

W 1968 roku, w momencie przejęcia terenu cegielni przez Przedsiębiorstwo „E(...)” zabudowania znajdujące się na terenie cegielni były w dobrym stanie. Przedsiębiorstwo „E(...)” dostosowało teren i zabudowania cegielni do swoich własnych potrzeb. Nie czyniło inwestycji, lecz przeprowadzało jedynie w budynkach cegielni ogólne prace remontowo-konserwacyjne, podejmowało doraźne roboty związane z utrzymaniem nieruchomości. Część obiektów została zlikwidowana, między innymi suszarnie, zasypano szyny, rozebrano jeden z baraków. Obiekty stopniowo ulegały niszczeniu. W latach osiemdziesiątych, gdy teren cegielni znajdował się w użytkowaniu Przedsiębiorstwa „D(...)” niektóre obiekty przedstawiały stan zagrażający bezpieczeństwu ludzi. Zły stan wystąpił w takich zabudowaniach jak: budynek mieszkalny, wiaty magazynowe, komin fabryczny Pismem z dnia 12 kwietnia 1983 Przedsiębiorstwo „D(...)” zwróciło się do Urzędu Dzielnicy K. o wyrażenie zgody na rozebranie komina fabrycznego cegielni z uwagi na występujące zagrożenia

spowodowane naruszoną konstrukcją komina grożącą jego zawaleniem. Urząd Dzielnicy K. wydał decyzję o udzieleniu pozwolenia na rozbiórkę komina.

O wydanie decyzji rozbiórki budynku mieszkalnego i wiat magazynowych przy ulicy 29 Listopada 214 Przedsiębiorstwo „D.(...)” zwróciło się do Urzędu Dzielnicy K. w dniu 21 lutego 1983 roku. Urząd Dzielnicy K. na podstawie decyzji z dnia 25 stycznia 1984 roku nakazał rozbiórkę budynku przy ulicy L. Przedsiębiorstwo „D.(...)” w piśmie z dnia 26 listopada 1985 roku zwróciło się do Urzędu Dzielnicy K. o udzielenie informacji dotyczącej przeznaczenia w ogólnym planie zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ulicy L. i uzyskało odpowiedź w połowie 1986 roku, że teren przeznaczony jest do wprowadzenia programu usługowego, a istniejące magazyny przewidziane są do zużycia technicznego i do likwidacji.

Remonty, które przeprowadzał „D.(...)” dotyczyły takich prac jak naprawa dachu, instalacji CO w warsztatach, utwardzania powierzchni, betonowania nawierzchni, obudowania wiat pustakami, wykonania kanalizacji, doprowadzenia energii elektrycznej do wiat, wykonania nowego ogrodzenia.

Na początku lat osiemdziesiątych powódka przeglądając w księgach wieczystych stan swoich nieruchomości stwierdziła, że nieruchomość na której znajdowała się cegielnia prowadzona przez jej matkę jest wpisana na jej rzecz oraz rodzeństwa. Wówczas powódka poinformowała o tym Dyrektora Przedsiębiorstwa „D.(...)”, którym był J. C.. Od niego powódka dowiedziała się, że „D.(...)” za korzystanie z przedmiotowych nieruchomości płaci czynsz Miastu. Wtedy powódka domagała się, aby czynsz był płacony na jej rzecz, jednakże żądanie to nie zostało spełnione. Wiedza pozwanego „D.(...)” o istniejących wpisach w księgach wieczystych pochodziła również od męża powódki, który przez 25 lat pracował, jako Dyrektor Handlowy w przedsiębiorstwie Z.(...), a później po reorganizacjach w pozwanym Przedsiębiorstwie „D.(...)”.

W piśmie z października 1986 roku Dyrektor „D.(...)” zwrócił się do Ministerstwa Handlu Wewnętrznego o przesłanie dokumentu stanowiącego dowód, że nieruchomość dawnej cegielni jest własnością państwową. Podał jednocześnie, że stan własności w księgach wieczystych nie jest uregulowany. Jednocześnie zwrócił się o przesłanie wótornika orzeczenia Nr (...) Ministra Handlu Wewnętrznego z dnia 21 maja 1969 roku.

Powódka również pracowała w pozwanym Przedsiębiorstwie „A.(...)”, ale nie wiedziała, że Przedsiębiorstwo to posiada magazyny na terenie cegielni.

W grudniu 1989 roku powódka wystąpiła z pozwem o wydanie przedmiotowej nieruchomości wraz z zabudowaniami przeciwko pozwanemu Przedsiębiorstwu Handlu

Artykułami Wyposażenia Mieszkań „D.(...)”. W pozwie tym powódka podała, że pozwany bez tytułu prawnego, bez jakiegokolwiek decyzji administracyjnej zajmuje odebrane rodzicom powódki zabudowania cegielni z pomieszczeniami administracyjnymi i mieszkalnymi oraz, że występuje w imieniu pozostałych współwłaścicieli.

W toku postępowania na wniosek „D.(...)” zostało wezwane do udziału w sprawie w charakterze pozwanego Przedsiębiorstwo Handlu Artykułami Sportowymi i Turystycznymi „A.(...)”.

Pozwani „D.(...)” i „A.(...)” w postępowaniu o wydanie nieruchomości wnieśli o oddalenie powództwa. „D.(...)” powoływał się na orzeczenie Nr (...) Ministra Handlu Wewnętrznego z 1969 r. na podstawie którego przedmiotowa nieruchomość została upaństwowiona, jednakże orzeczenia tego nie przedstawił.

Wyrokiem z dnia 11 maja 1990 roku Sąd Rejonowy w K. nakazał pozwanym, aby w terminie 7 dni o daty uprawomocnienia się wyroku opróżnili z osób i rzeczy przedmiotową nieruchomość i wydali ją powódce.

Przekazanie przedmiotowej nieruchomości powódce nastąpiło na podstawie protokołów przekazania - przejęcia obiektów z dnia 28 sierpnia 1990 roku i 17 września 1990 roku.

Z dniem 1 lutego 1993 roku została zakończona likwidacja Przedsiębiorstwa Handlu Artykułami Wyposażenia Mieszkań „D.(...)”. Postanowieniem z dnia 8 marca 1993 r. przedsiębiorstwo to zostało wykreślone z rejestru na podstawie zarządzenia Wojewody X. z dnia 25 lutego 1993 roku.

W dniu 26 lutego 1993 roku pomiędzy Wojewodą X. reprezentującym Skarb Państwa a Prezesem Zarządu „D.(...)” Spółki Akcyjnej w K. została zawarta umowa oddania mienia Skarbu Państwa do odpłatnego korzystania - na podstawie art. 39 ustawy z dnia 13 lipca 1990 roku o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

Spółka „D.(...)” na podstawie tej umowy przejęła do odpłatnego korzystania i pobierania pożytków zespół składników materialnych i niematerialnych wchodzących w skład likwidowanego przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą Przedsiębiorstwo Handlu Wyposażenia Mieszkań „D.(...)” w K.

Przedmiot umowy przez czas jej trwania miał pozostawać własnością Skarbu Państwa. Umowa została zawarta na czas określony - do dnia 31 stycznia 2003 roku.

W umowie zaznaczono, że przejmujący jest następcą prawnym zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego oraz, że Spółka powstała w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa przejmie zadłużenia likwidowanego przedsiębiorstwa.

Zgodnie z § XLII umowy przejmujący Spółka „D.(...)” zobowiązywał się do wystąpienia o uzyskanie zgody wierzycieli na przejęcie długów Przedsiębiorstwa „D.(...)”. Przejmująca Spółka „D.(...)” stawała się odpowiedzialna względem Skarbu Państwa za to, że wierzyciel nie będzie żądał spełnienia świadczeń.

Skarb Państwa w § XXXIII zobowiązywał się do przeniesienia na Spółkę „D.(...)” własności przedmiotu umowy i użytkowania wieczystego z chwilą zapłacenia przez Spółkę „D.(...)” ostatniej raty łącznych należności.

Na podstawie protokołu z dnia 18 lutego 1997 roku Wojewoda X. przekazał, a Minister Skarbu Państwa przyjął umowę z dnia 26 lutego 1993 roku o oddanie do odpłatnego korzystania mienia Skarbu Państwa w postaci zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą Przedsiębiorstwo Handlu Artykułami Wyposażenia Mieszkań „D.(...)” w K. zawartą pomiędzy organem założycielskim Wojewodą X. a „D.(...)” Spółką Akcyjną w K..

W dniu 11 grudnia 1998 roku została sporządzona pomiędzy „D.(...)” Spółką Akcyjną w K. a Skarbem Państwa - Ministrem Skarbu Państwa umowa przeniesienia własności przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. i ustanowienia hipoteki. W umowie tej Dyrektor Spółki „D.(...)” oświadczył, że Spółka „D.(...)” przejęła wszelkie długi i wierzytelności w odniesieniu do mienia zlikwidowanego Przedsiębiorstwa Państwowego Artykułami Wyposażenia Mieszkań „D.(...)” w K.

Na podstawie tej umowy Skarb Państwa - Minister Skarbu Państwa w trybie art. 52 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych z dnia 30 sierpnia 1996 roku przeniósł na rzecz Spółki „D.(...)” mienie zlikwidowanego Przedsiębiorstwa Handlu Artykułami Wyposażenia Mieszkań „D.(...)” w K. stanowiące przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c. - jako zespół składników materialnych i niematerialnych szczegółowo wymienionych w załączniku do umowy o oddanie do odpłatnego korzystania mienia Skarbu Państwa z dnia 26 lutego 1993 roku.

W dniu 1 grudnia 1994 roku powódka wystąpiła do Ministra Przemysłu i Handlu o stwierdzenie nieważności zarządzenia Ministra Przemysłu Drobego i Rzemiosła z dnia 4 września 1953 roku o ustanowieniu przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem „C.(...) własność J. W.”.

W dniu 23 września 1997 roku Minister Gospodarki stwierdził nieważność wskazanego zarządzenia jako wydanego z rażącym naruszeniem prawa.

Aby przywrócić stan przedmiotowej nieruchomości do stanu z 1968 roku należałoby ponieść koszty związane z budową budynku mieszkalnego oraz wiat.

Różnica wartości nieruchomości pomiędzy stanem z 1968 roku a rokiem 1990, w którym nastąpił zwrot powódce nieruchomości (wynikająca z faktu niezachowania części obiektów) wynosi według aktualnych cen 698.000 zł.

Czynsz za okres dochodzony pozwem, tj. od dnia 15 czerwca 1987 roku do dnia 30 sierpnia 1990 roku za teren oraz budynki zajmowane przez Przedsiębiorstwo „D.(...)” wynosi wg aktualnych stawek – 185.200 zł.

Sąd Okręgowy – mając na uwadze ten stan faktyczny – wyrokiem z dnia 29.11.2006 r. zasądził – solidarnie od pozwanej „D.(...)” Spółki Akcyjnej i Skarbu Państwa – Ministra Skarbu Państwa na rzecz powódki kwotę 628.000 zł oraz kwotę 185.209 zł z odsetkami od dnia wyroku.

Sąd Okręgowy uznał, że za zobowiązania zlikwidowanego Przedsiębiorstwa Handlu Artykułami Wyposażenia Mieszkań „D.(...)” ponoszą odpowiedzialność Skarb Państwa – Minister Skarbu Państwa oraz Spółka Akcyjna „D.(...)” na podstawie art. 526 k.c. w związku z zawartą w dniu 11.12.1998 r. umową przeniesienia własności przedsiębiorstwa. Przyjęto też, że przedsiębiorstwo „D.(...)” jest zobowiązane do zapłaty wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy i ponosi odpowiedzialność za zużycie, pogorszenie i utratę rzeczy, jako posiadacz w złej wierze.

Zdaniem Sądu Okręgowego Przedsiębiorstwo Państwowe „D.(...)” oraz jego poprzednik Przedsiębiorstwo „E.(...)”, byli posiadaczami samoistnymi przedmiotowej nieruchomości, gdyż swoje posiadanie wywodzili z własności państwowej.

Należało ich traktować za posiadaczy w złej wierze, skoro:

- przejmując teren cegielni nie poczynili ustaleń co do własności przedmiotowej nieruchomości w oparciu o dokumenty stwierdzające własność,
- z jawnych ksiąg wieczystych wynikało, że właścicielami nieruchomości są powódka i jej rodzeństwo,
- brak było decyzji właściwego ministra stwierdzającej przejście nieruchomości na własność Skarbu Państwa - w trybie ustawy z dnia 25 lutego 1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym,
- Przedsiębiorstwo „D.(...)” wiedziało o pretensjach właścicieli ujawnionych w księgach wieczystych do przedmiotowej nieruchomości, choćby z uwagi na fakt, że mąż powódki był zastępcą dyrektora do spraw handlowych we wszystkich firmach, które użytkowały przedmiotową nieruchomość.

W dalszej części rozważań prawnych Sąd wskazał, iż postępowanie dowodowe wykazało, że Przedsiębiorstwo „D.(...)” nie dbało o zachowanie właściwego stanu przedmiotowych nieruchomości. Posiadanie nieruchomości traktowane było jako coś przejściowego, wykonywane były jedynie bieżące naprawy i to tylko w części obiektów, a pozostałe popadały w stan ruiny, który zagrażał bezpieczeństwu ludzi.

W tej sytuacji uzasadnione było żądanie zapłaty odszkodowania odpowiadającego co do wysokości utracie wartości nieruchomości, wynikającej z faktu niezachowania części obiektów do roku 1990. Podobnie na uwzględnienie zasługiwało żądanie zapłaty wynagrodzenia za okres od dnia 15 czerwca 1987 roku do sierpnia 1990 roku.

W wyniku rozpoznania apelacji obu pozwanych Sąd Apelacyjny oddalił powództwo w całości wobec Skarbu Państwa, natomiast od spółki „D.(...)” zasądził na rzecz powódki kwotę 33.636,200 zł. Tę zmianę wyroku Sąd Apelacyjny uzasadnił następującymi argumentami:

Po pierwsze, powódka reprezentowana przez adwokata wskazała jako podstawę prawną jej roszczeń przepisy kodeksu cywilnego o rozliczeniach między właścicielem i posiadaczem rzeczy w powiązaniu z art. 415 k.c. Zwalniało to Sąd od czynienia ustaleń i rozważań odnośnie zastosowania w sprawie art. 160 k.p.a. jako podstawie prawnej odpowiedzialności Skarbu Państwa.

Po wtóre, Sąd Okręgowy przyjmując, że zlikwidowane przedsiębiorstwo państwowe „D.(...)” jako posiadacz samoistny w złej wierze jest odpowiedzialne za utratę wartości nieruchomości i wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z rzeczy od 1968 r. nie uwzględnił faktu, że na podstawie art. 2 ustawy z dnia 25.02.1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym (Dz. U. Nr 11, poz. 37) zarówno sporne przedsiębiorstwo i nieruchomość na której było zlokalizowane przeszły z mocy prawa na własność Państwa. Oznacza to, że wskazane przedsiębiorstwo państwowe w ramach sprawowanego zarządu nie mogły być uważane za posiadacza samoistnego. Tym samym wykluczone jest zastosowanie art. 225 i 224 § 2 k.c. w okresie do 1.02.1989 r. w stosunku do wskazanego przedsiębiorstwa.

Po 1.02.1989 r. obowiązki przedsiębiorstwa „D.(...)” uległy zmianie dopiero z chwilą wytoczenia przeciwko niemu powództwa o wydanie nieruchomości, co nastąpiło w lutym 1990 r. Za okres od lutego 1990 r. do sierpnia 1990 r. (data wydania nieruchomości powódce) należy się wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z nieruchomości, którego wysokość określono na kwotę 33.636,20 zł

Po trzecie, jeśli chodzi o odszkodowanie z tytułu utraty wartości nieruchomości, to wskazano, że niezachowanie części obiektów było następstwem decyzji podejmowanych na długo przed wytoczeniem powództwa o wydanie nieruchomości i przed dniem 1.02.1990 r. obiekty te nie istniały. Skoro więc rozbiórka pewnych obiektów była następstwem wydania decyzji administracyjnych, to odpowiedzialności za te decyzje nie można przypisać przedsiębiorstwu państwowemu.

Po czwarte, w piśmie z dnia 14.11.2006 r. precyzującym żądania pozwu powódka domagała się zasądzenia wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości wyłącznie od spółki „D.(...)”, a nie solidarnie od tej spółki i Skarbu Państwa.

Po piąte podstawą materialnoprawną odpowiedzialności pozwanej Spółki „D.(...)” jest art. 526 k.c.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej powództwo zaskarżyła powódka wnosząc skargę kasacyjną.

Zarzuciła naruszenie przepisów prawa materialnego, a to:

- art. 128 k.c. w związku z art. 34 k.c., przez przyjęcie, że w okresie do 1.II.1989 r. przedsiębiorstwom państwowym nie mógł przysługiwać przymiot posiadacza samoistnego w stosunku do mienia przekazanego przez Skarb Państwa;
- art. 225, 224, 230 k.c. przez ich niezastosowanie;
- art. 5 k.c. przez niezastosowanie.

Wskazując na te podstawy wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w części oddalającej powództwo i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Istotne dla prawidłowego rozstrzygnięcia sporu w niniejszej sprawie okoliczności faktyczne można sprowadzić do następujących faktów:

Po pierwsze, matka powódki prowadziła przedsiębiorstwo „C.(...)” nad którym w 1953 r. został ustanowiony zarząd przymusowy zarządzeniem Ministra Przemysłu Drobного i Rzemiosła. Składniki tego przedsiębiorstwa, w szczególności nieruchomość zabudowana i ruchomości, były wykorzystywane – w ramach przewidzianego zarządu – przez kolejne podmioty gospodarcze w tym od 1984 przez przedsiębiorstwo państwowe „D.(...)”.

Po drugie, w stosunku do przedsiębiorstwa „C.(...)” ostatecznie nie została wydana decyzja o przejściu z mocy prawa jej własności na podstawie art. 2 ustawy z

dnia 25.02.1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym (Dz. U. Nr 11, poz. 37).

Po trzecie, w grudniu 1989 r. powódka wytoczyła proces windykacyjny p-ko przedsiębiorstwu „D.(...)”, w którym zapadł wyrok uwzględniający powództwo w dniu 11.05.1990 r., zaś wydanie spornej nieruchomości zabudowanej nastąpiło w sierpniu i wrześniu 1990 r.

Po czwarte, na wniosek powódki Minister Gospodarki stwierdził w dniu 23.09.1997 r. nieważność zarządzenia o ustanowienie przymusowego zarządu.

Po piąte, w dniu 1.02.1993 r., została zakończona likwidacja przedsiębiorstwa państwowego „D.(...)”. W lutym 1993 r. pomiędzy Skarbem Państwa a Spółką Akcyjną została zawarta umowa oddania mienia Skarbu Państwa do odpłatnego korzystania, a następnie umową z 11.12.1997 r. Skarb Państwa przeniósł na rzecz tej Spółki własność przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., przy czym Spółka Akcyjna przejęła wszelkie wierzytelności i długi w odniesieniu do mienia zlikwidowanego przedsiębiorstwa „D.(...)”.

W celu uporządkowania dalszych rozważań należy także wskazać, że żądania powódki sprowadzają się do dwóch roszczeń: roszczenia o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości za okres czerwiec 1987 – sierpień 1990, którego wysokość sąd I instancji ustalił na 185.201 zł oraz o odszkodowanie z tytułu zniszczenia obiektów usytuowanych na spornym gruncie, którego wysokość sąd I instancji ustalił na 698.000 zł. Sąd Apelacyjny w ramach pierwszego roszczenia uwzględnił je do wysokości 33.636,28 zł przyjmując, że wynagrodzenie to należy się jedynie za okres od lutego 1990 r. do końca sierpnia 1990 r.; natomiast w całości oddalił drugie roszczenie z tego względu, że niezachowanie części obiektów było następstwem wykonania decyzji, w spornym okresie luty – sierpień 1990 r. obiekty te już nie istniały, brak przesłanek do przypisania pozwanej Spółce odpowiedzialności deliktowej. W stosunku do Skarbu Państwa powództwo oddalono w całości.

2. Powódka zaskarżyła skargą kasacyjną wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej dalej idące powództwo w stosunku do Spółki Akcyjnej oraz oddalającej w całości powództwo wobec Skarbu Państwa. Odnosząc się do zarzutów zawartych w skardze kasacyjnej należy wstępnie zauważyć, że zarzut naruszenia art. 5 k.c. przez oddalenie powództwa w sytuacji, gdy na tle okoliczności sprawy nieuwzględnienie roszczeń powódki jest rażąco sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, nie wymaga szerszego ustosunkowania się. Jest rzeczą oczywistą, że przepis art. 5 k.c. ma charakter obronny, nie może więc stanowić podstawy uwzględnienia powództwa, zaś

kwestionowanie przez pozwanych zasadności żądań powódki nie można rozpatrywać w kategoriach nadużycia prawa.

W istocie rzeczy merytorycznego odniesienia się wymagają dwa pozostałe zarzuty. Pierwszy z nich dotyczy błędnej wykładni art. 128 k.c. w brzmieniu obowiązującym do 1 lutego 1989 r. polegającej na przyjęciu, że przedsiębiorstwo państwowe pod rządem tego przepisu nie mogło być uznane za posiadacza samoistnego. Art. 128 k.c. obowiązujący do dnia 1.II.1989 r. stanowił, że własność ogólnonarodowa (państwowa) przysługuje niepodzielnie Państwu (§ 1), zaś w granicach swej zdolności prawnej państwowe osoby prawne wykonują w imieniu własnym względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej. Przepis ten uznano za normatywną podstawę zasady jednolitego funduszu własności państwowej, w myśl której państwo jest jedynym właścicielem całego mienia państwowego i zachowuje w stosunku do tego mienia pełnię uprawnień właściciela, niezależnie od tego, w czym zarządzie mienie to się znajduje; w szczególności państwo zachowuje uprawnienia takie co do mienia znajdującego się w zarządzie przedsiębiorstwa państwowego, a więc odrębnej od Skarbu Państwa osoby prawnej. Uprawnienia przedsiębiorstwa państwowego w stosunku do przydzielonego mu mienia ogólnonarodowego określane mianem „zarządu i użytkowania”, „zarządu operatywnego” lub „zarządu” charakteryzowały się m.in. tym, że przedsiębiorstwo państwowe podlegało wprawdzie przy wykonywaniu własności państwowej ogólnemu kierownictwu państwa, ale na zewnątrz, a więc w stosunkach z osobami trzecimi, zarządza oddanymi mu składnikami majątkowymi i czerpie z nich pożytki, tak jak czyni to właściciel. W ten sposób wyjaśnił zasadę jednolitego funduszu własności państwowej Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 16.10.1961 r. I CO 20/01 (OSN 1962, poz. 41). Wprawdzie uchwała ta zapadła przed wejściem w życie art. 128 k.c., wszakże uznano ją za fundamentalną przy wykładni tego przepisu (por. wyrok SN z dnia 15.04.1966 r. I CR 80/66, OSNCP 1967, poz. 24). W tym wyroku przyjęto też, że wszelkie roszczenia, jakie powstają ze względu na składniki mienia państwowego, realizuje w imieniu własnym przedsiębiorstwo państwowe. Osoby trzecie występujące z roszczeniami ze względu na mienie państwowe mogą kierować swe roszczenia wyłącznie przeciwko przedsiębiorstwu państwowemu (por. uchwałę SN z dnia 10.01.1968 r. III CZP 93/67, OSNCP 1969, poz. 21). Należy przy tym zauważyć, że konsekwencją tak pojmowanej zasady jednolitego funduszu własności państwowej była treść art. 535 § 2 k.c., także obowiązującego do 1.II.1989 r., zgodnie z którym przy sprzedaży rzeczy pomiędzy państwowymi osobami

prawnymi, przedsiębiorstwo nie przenosiło własności na kupującego, lecz pozostawiało rzecz do wyłącznej dyspozycji kupującego.

Wątek podziału zdolności prawnej przedsiębiorstwa państwowego na sferę wewnętrzną i zewnętrzną był powtarzany w orzecznictwie. W orzeczeniu z dnia 14 czerwca 1963 r. I CR 336/63 (OSNCP 1964, poz. 223) Sąd Najwyższy wskazał, że przedsiębiorstwu państwowemu przysługuje prawo wykonywania własności we własnym imieniu, a więc na zewnątrz, tzn. w stosunkach cywilnoprawnych z osobami trzecimi, prawo czynienia tak jak właściciel. Taki sam kierunek wykładni reprezentuje uchwała z dnia 4 października 1979 r. III CZP 60/79 (OSNCP 1980, poz. 109), oraz orzeczenie z dnia 15 kwietnia 1966 r. I CR 80/66 (OSNCP 1967, z. 2 poz. 24) odnosząc tę regułę wprost do posiadania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 1966 r., I CR 80/1966, OSNC 1967/2/24).

W uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1980 r., III CZP 2/1980, OSNC 1981/4/47, wpisanej do księgi zasad prawnych, stwierdzono, że przedsiębiorstwo państwowe lub inna państwowa osoba prawna może w ramach sprawowanego zarządu częścią mienia ogólnonarodowego (art. 28 § 2 k.c.) nabyć - działając we własnym imieniu - na własność państwową nieruchomość w drodze czynności prawnej, określonej przepisami kodeksu cywilnego, chyba że co innego wynika z unormowań szczególnych.

W taki sam sposób rozstrzygnął Sąd Najwyższy zagadnienie wykładni art. 128 § 2 k.c. dokonanej w wyroku 10 lutego 1978 r. I CR 316/77, w którego uzasadnieniu stwierdzono, że „skoro przydzielone przedsiębiorstwu mienie państwowe (państwowa nieruchomość) pozostaje tylko w jego zarządzie, (to) przedsiębiorstwo państwowe nie jest uprawnione ani do zbywania przydzielonego mu mienia państwowego, ani do nabywania - w drodze czynności prawnych prawa cywilnego (por. art. 155 i n. k.c.) - mienia nie stanowiącego własności państwowej, chyba że co innego wynika z przepisu szczególnego”.

Podsumowując ten fragment rozważań, można stwierdzić, że praktyka sądowa kształtowana orzeczeniami Sądu Najwyższego uznawała, że państwowe osoby prawne nie miały w stosunku do przydzielonych im części mienia ogólnonarodowego samoistnych uprawnień, które mogłyby być przeciwstawione własności państwowej.

Wejście w życie ustawy z dnia 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. z 1991, Nr 18, poz. 80 z późn. zm.) ponownie wywołało wzmożone zainteresowanie problematyką prawną mienia ogólnonarodowego. W celu określenia

zakresu i charakteru uprawnień przedsiębiorstwa powoływano się na to, że ustawodawca zerwał w tej ustawie z pojęciem zarządu mienia, wyposażając przedsiębiorstwa we wszystkie uprawnienia w stosunku do mienia ogólnonarodowego, będącego w jego dyspozycji, z wyjątkiem uprawnień wyłączonych przepisami ustawowymi. Rozwiązania przyjęte w tej ustawie dały nawet asumpt do sformułowania tezy, iż w sensie cywilnoprawnym część mienia ogólnonarodowego, które organ założycielski przekazał przedsiębiorstwu przechodzi na własność przedsiębiorstwa, natomiast w sensie ekonomicznym mienie przedsiębiorstwa należy w dalszym ciągu do państwa.

Tego poglądu nie podzielił jednak Sąd Najwyższy, który w uchwale z dnia 27.06.1984 r. III CZP 28/64 (OSNCP 1985, nr 1, poz. 11) stwierdzając, że Skarb Państwa jest legitymowany do wystąpienia z powództwem o wydanie państwowej nieruchomości lub jej części znajdującej się w posiadaniu osoby trzeciej również wtedy, gdy nieruchomość ta została oddana w zarząd i użytkowanie przedsiębiorstwu państwowemu. Uprawnienia państwowej osoby prawnej do domagania się wydania rzeczy od osoby fizycznej lub prawnej, wypływające z prawa zarządu, nie pozbawia państwa jako wyłącznego właściciela mienia ogólnonarodowego prawa do wystąpienia ze skargą windykacyjną.

To orzeczenie wskazuje, że także na gruncie ustawy z 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych Sąd Najwyższy konsekwentnie podkreślał, że wyłącznym właścicielem mienia ogólnonarodowego, także oddanego w zarząd przedsiębiorstwu państwowemu - jest Państwo. Przedsiębiorstwa państwowe zaś, zgodnie z art. 128 § 2 k.c. wykazywały w imieniu własnym względem zarządzanych przez nią części mienia ogólnonarodowego, uprawnienia płynące z własności państwowej, w granicach swej zdolności prawnej. Należy tu zwrócić uwagę na obowiązujący wówczas art. 36 k.c. w którym jako kryterium specjalnej zdolności prawnej państwowej osoby prawnej wskazywano zakres zadań danej osoby prawnej. Zadania przedsiębiorstwa państwowego wiązały się z realizacją planów gospodarczych i nie obejmowały przewłaszczenia nieruchomości oddanych w zarząd.

Uznanie przedsiębiorstwa państwowego za posiadacza samoistnego w stosunku do państwa wywoływałoby pytanie o ratio legis zmian dokonanych na podstawie ustawy z 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 79, poz. 464). Tzw. uwłaszczenie państwowych osób prawnych opierało się przecież na założeniu, że przysługuje im tylko zarząd gruntów

stanowiących własność Skarbu Państwa lub gmin (po komunalizacji). Dopuszczenie możliwości posiadania samoistnego przez te osoby prawne wymagałoby uwzględnienia skutków posiadania następujących z mocy prawa. Pominięcie tej kwestii w ustawie z 1990 r. nie może być uznane za zdarzenie przypadkowe.

Charakter uprawnień przysługujących państwowym osobom prawnym po dniu 31 stycznia 1989 r. i uchyleniu art. 128 § 2 k.c. był także przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego w uzasadnieniu uchwały z dnia 9 grudnia 1992 r. sygn. akt W. 13/91 (Dz. U. z 1992 r. Nr 97, poz. 486).

Trybunał stwierdził, że grunty i ich części składowe, w stosunku do których do dnia wejścia w życie ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny państwowe osoby prawne wykonywały zgodnie z art. 128 § 2 k.c. sprzed nowelizacji i art. 38 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. z 1989 r. Nr 14, poz. 74 z późn. zm.) zarząd i uprawnienia płynące z własności państwowej oraz korzystały z zarządzanej nieruchomości zgodnie z wymaganiami prawidłowej gospodarki, nadal pozostawały po nowelizacji art. 128 k.c. z 1989 r. w zarządzie państwowych osób prawnych (w tym przedsiębiorstw państwowych).

Z tych względów skład orzekający w niniejszej sprawie nie podziela poglądu wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11.04.2006 r. I CSK 185/05 (OSP 2007, nr 5, poz. 62), w którym stwierdzono, że przedsiębiorstwo państwowe wyposażone majątek, w tym nieruchomości, uzyskany przez Skarb Państwa na podstawie nieważnej decyzji nacjonalizacyjnej, może być uznane za samoistnego posiadacza w dobrej wierze w rozumieniu art. 231 § 1 k.c. Pogląd ten nie został zresztą szerzej uzasadniony. Skład orzekający podziela natomiast pogląd przyjęty przez Sąd Apelacyjny, że sprawowanie zarządu należy - w świetle prawa rzeczowego - zakwalifikować jako dzierżenie. Tym samym brak przymiotu posiadacza samoistnego po stronie przedsiębiorstwa „D.(...)” wykluczał możliwość zastosowania art. 225 w związku z art. 224 § 2 k.c., a także art. 230 w związku z art. 225 k.c. Czyni to zbędnym rozważania, czy w okolicznościach sprawy chodziło o dobrą lub złą wiarę, co odnosi się do posiadacza samoistnego, a nie dzierżenia.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., orzeczono jak w sentencji.